

Recensions

JORDI R. SALES i CODERCH, *Coneixement i situació*, Barcelona, PPU, 1990.

Hi ha un significant nombre de filòsofs contemporanis que estan bàsicament d'acord en la idea heideggeriana que les categories del coneixement científic pressuposen una comprensió pre-científica. Sales es mostra, en el llibre que comentem, en l'òrbita d'aquesta idea, encara que per ell (com probablement per Heidegger mateix) una formulació més adient seria que el veritable coneixement científic —el que només es pot assolir amb el que ell anomena «plenitud cognoscitiva»— ha de tenir en compte elements que s'obliden en visions influents de la ciència dominades pel que Sales considera reduccionismes històricament existents, com ara l'anomenat «reduccionisme positivista» i el neokantianisme (el llibre és més directament una confrontació amb la concepció neokantiana de la filosofia del coneixement que amb la positivista).

A més d'aquest caràcter polèmic, el llibre està dedicat al desenvolupament d'una concepció —de caire subjectivista, com veurem— de la «plenitud cognoscitiva». Consta de cinc capítols. El primer tracta del neokantisme per la seva significació històrica, que es trobaria ja en l'origen mateix del (terme alemany corresponent al) mot «teoria del coneixement». En el segon, tracta de trobar pistes —en la indagació de diferents sentits de la racionalitat i en la contraposició amb l'animalitat tal com es presenta en diverses «figuracions»—, per trobar alguns elements que ha insinuat absents en el neokantisme. En el tercer, i a propòsit de Plató i Descartes, tot enfrontant-se amb la interpretació neokantiana d'aquests, tracta de formular i concretar positivament com es constitueix la «plenitud cognoscitiva». El quart i el cin-

qué són en gran manera divulgacions d'aspectes de la filosofia de Kant i de Husserl, però l'autor es preocupa d'assenyalar en la comprensió de la filosofia de Kant els elements afins a, o congruents amb, la perspectiva esbossada, i, tant en el cas de Kant com en el de Husserl, d'emfasitzar els aspectes que corroborarien la necessitat de canviar o ampliar el punt de vista per comprendre el coneixement, bé sigui incloent la perspectiva antropològica del joc de les facultats, o les relacions i el contrast entre l'actitud natural, l'actitud científica i l'actitud filosòfica.

¿Quins són doncs, segons Sales, els elements crucials que hom ha de tenir en compte si ha d'entendre correctament el coneixement (val a dir, el veritable coneixement científic) i quines, consegüentment, les mancances d'una posició com la neokantiana? Encara que Sales no és tan clar com podríem desitjar, la resposta és que, abans de res, no es pot oblidar quin és el subjecte de coneixement, és a dir —per dir-ho amb Sales— l'animal-home amb una racionalitat situada i amenaçada, situada en una posició en la qual tracta de guarir-se, per una banda, de l'animalitat i del caos, i, per altra banda, de la confusió «babilònica» que es deriva de l'inevitable exercici de la mera raó instrumental (Sales reivindica un sentit de racionalitat com «poder d'asserenar-se»).

Oblidar-se que és des d'aquesta situació des d'on s'elabora veritablement l'autèntic coneixement («desarrelar-se d'on s'està») és trobar-se immediatament situat en «l'exaltació». Precisament d'això acusa Sales els neokantians, d'haver oblidat aquests elements constitutius del coneixement: una situació en la qual el cognoscent es troba «des d'un interior», «buit» de preconcepcions, en la tensió per una ignoràn-

cia fortament sentida i en el continu esforç per trobar o conservar l'ordre (*cosmos*), amb el rerafons de l'animalitat i del caos. Aquests elements es descriuen així amb el que Sales anomena llenguatges o lèxics de la situació, de l'esforç i de la interioritat, i el paper que hi juguen en la comprensió de la ciència és rastrejat per tot el llibre, juntament amb la crítica de les posicions en què es trobarien absents.

La tesi general del llibre es pot doncs resumir, en paraules de Sales com que «cal explicar unit el que es presenta unit», és a dir, per l'anàlisi del coneixement (i pel veritable coneixement mateix) és essencial combinar els aspectes objectius («allò metòdic-lògic-objectiu») amb els subjectius (caracteritzats pels llenguatges o vocabularis de l'esforç, la situació i la interioritat cognoscitiva).

Sales sosté alhora la necessitat d'ampliar el punt de vista (dels neokantians o del positivisme, per exemple) en l'anàlisi del coneixement i les limitacions de l'actitud objectivant. És convenient separar les dues tesis. I ho és perquè es pot estar d'acord amb Sales respecte a la primera qüestió i en desacord respecte a la segona. De fet, no és difícil estar d'acord amb Sales en la tesi general de la necessitat d'ampliació — en la inclusió, per exemple, de quelcom del caire de la perspectiva antropològica del «joc de les facultats» —, encara que això no signifiqui acceptar ni les propostes concretes d'ampliació, ni el llenguatge massa vaporós en què Sales les fa, ni els judicis de Sales sobre qui exactament ha oblidat quines claus.

Aquests judicis sobre posicions filosòfiques rivals es basen sovint, pel que em sembla, en observacions precipitades, i, fins i tot, de vegades clarament mal informades o simplement superficials. Hom no es pot refiar, doncs, de la cura i la penetració en què en el llibre es presenten aquelles posicions. Això és especialment clar en el cas dels neokantians. Hom té la impressió que el capítol que es dedica expressament a ells és un capítol perdut, perquè la posició d'aquests no es presenta amb un mínim

d'interès i claretat. No crec que ningú que desconeixi totalment els neokantians es pugui formar cap idea cabdal llegint aquest capítol, i tampoc que el que els conegui aprengui absolutament res que no sabia.

Però al marge d'aquestes crítiques de manca de nivell en l'erudició i de penetració en l'anàlisi de doctrines (al meu parer no totalment excusables per la brevetat del llibre), la qüestió principal per la qual jutjar el llibre ha de ser l'altra, és a dir, la seva concepció i defensa de la necessària inclusió d'aspectes situacionals i «interiors» en la consideració d'un coneixement científic no minusvàlid. Aquí hem d'atendre els arguments de Sales.

I ja que estic amb això, no m'estaré de fer una observació prèvia sobre la poca importància que té per Sales argumentar veritablement les tesis que defensa. Els arguments discernibles són molt escassos al llarg del llibre.

Però potser la major densitat argumentativa del llibre es troba en el capítol 3, quan tracta més directament la tesis que ens ocupa. La secció 4 d'aquest capítol conté potser l'esforç més gran del llibre per concretar i fer costat argumentativament a la tesi de la rellevància de factors subjectius irreductibles en l'anàlisi del coneixement. La discussió procedeix al fil de les *Meditacions* cartesianes (més concretament de les dues primeres). La idea de Sales aquí sembla ser que la necessitat del veritable coneixement científic sorgeix d'una situació en què el cognoscent fa l'esforç decisiu de posar en qüestió (Sales diu «negar») el coneixement pretesament assolit, després que totes les fonts possibles de coneixement probable han estat identificades. Això constitueix el que Sales anomena «modalització d'afirmacions». L'argument per la rellevància d'allò subjectiu sembla ser, doncs, que la trajectòria subjectiva que es concreta en la «modalització d'afirmacions» és una condició necessària i suficient no només per la «possibilitat» del coneixement necessari sinó per «establir» — assolir, realitzar — aquesta possibilitat (fent-la, en realitat, «inevitable»).

Que el veritable coneixement científic sigui, o hagi de ser, coneixement necessari és, per començar, quelcom pressuposat aquí —i repetidament, en altres indrets del llibre— de manera molt notable, i es presenta —típicament—sense argument. És molt notable, perquè la immensa majoria dels pensadors actuals estarien en contra de qualsevol versió raonablement precisa d'aquesta afirmació, i per molt bones raons. I si rebutgéssim aquest supòsit poc ens podria importar, quan discutim del coneixement científic, quines són les condicions del coneixement necessari.

Però, en comptes de repassar aquí aquestes raons, i a fi de continuar encara amb el llibre de Sales, examinem quin és, al capdavant, el seu argument (repeteix, un dels pocs arguments discernibles del llibre) a favor de la seva pròpia conclusió, és a dir, que el procés esmentat —i només ell— ens dona coneixement necessari.

En primer lloc, quan parla de la possibilitat de coneixement necessari, la possibilitat en qüestió és, d'antuvi, possibilitat lògica. Així doncs, podem concebre, sense contradicció, el coneixement necessari. Per tant, l'argument diu que a partir d'aquesta possibilitat, mitjançant un determinat procés, assolim («inevitablement») coneixement necessari. Aquest pas des d'allò concebut com a possible a allò admès com a real és un moviment típicament racionalista, representat en la forma més cèlebre per l'argument ontològic a favor de l'existència de Déu. Però, sigui el que sigui el que pensem d'aquest famós argument o de l'aplicació general d'aquest moviment, no es veu de cap manera com està justificat en la present ocasió. Podem admetre que la «modalització d'afirmacions», o potser un altre procés, fa inevitable «concebre» un coneixement necessari; però amb això no haurem fet res per convèncer l'escèptic que realment «hi ha» un coneixement necessari.

Encara més. Encara que arribéssim a admetre —per no sé quin procediment, inimaginable ara— que la «modalització d'afirmacions» ens donaria, efectivament, coneixement necessari, de poc ens serviria

això si la «modalització d'afirmacions» —essencialment el dubte cartesiana— és, quan se'l sotmet a rigorós escritutini, imposable. I hi ha un ampli consens en la filosofia contemporània que, com a resultat de l'aplicació de l'argument wittgensteinià contra els llenguatges privats, el dubte cartesiana és, efectivament, incoherent. En tot cas, una posició subjektivista com la de Sales no pot simplement ignorar aquesta línia argumentativa.

Conclusió: amb tot això ben clar, una posició de l'estil de la de Sales sobre els límits de l'objectivació no resulta refutada. Només la defensa que ell en fa. Al lector, li pot resultar edificant contrastar, respecte d'això, el llibre de Sales (en la mesura que aquest llibre és representatiu) amb el també més o menys recent de Thomas Nagel, *The View from Nowhere*, en què es manté una posició afí sobre el tema de l'objectivació.

Daniel Quesada

RAMON ALCOBERRO, *La filosofia de la Il·lustració*, Ed. Barcanova, Col. Biblioteca Cultural, nº 19, Barcelona, 1992.

JEAN LE ROND D'ALAMBERT, *Discurs preliminar de L'Enciclopèdia*, traducció i edició a cura de R. Alcoberro, Edicions 62, Col. Textos Filosòfics, nº 62, Barcelona, 1992.

En francès, la paraula *philosophe* no té el mateix camp semàntic que en català. Un *philosophe* és, més que no un intel·lectual o un professional de la filosofia, qualsevol individu de temperament meditatiu, un punt escèptic i no necessàriament rigorós, però encuriós pel món que l'envolta. En aquest sentit, el pensament de les Llumens representa una conjuntura, difícilment superable, en què l'esperit, la ironia i l'actitud crítica que convé a la filosofia es van donar la mà per uns instants. Massa «literats» per als uns i massa «polítics» per als altres, els il·lustrats van assentar les bases de la modernitat civil i política; però, tot i el mèrit indiscutit de